

Demyanenko K.A.

ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL COSTS OF ENTERPRISES OF CONFECTIONERY INDUSTRY

The article is devoted to the problems of environmental costs for implementation environmental management to Candy Industry's companies. The analysis of Candy Industry market was made in the article, also the main market players and leaders of the industry were defined, and the profitability of candy companies was analyzed. Net profit and its dynamics during the last years were calculated concerning to previous changes, main tendencies of it were defined. According to market research we can definitely say, that there are some ways to increase the competitiveness of national Candy Industry's companies. Among them are environmental management systems implementation, decreasing the production costs and minimization of negative influence to environment etc. It's very important to calculate the rate of environmental costs and tax payments according to correlate their efficiency within competition growth. The costs for environmental safety of the Candy Industry companies were determined and described, the structure and tendencies of environmental costs was noticed. Also the costs for environmental taxes were described within the Candy market leaders and the interrelation between the environmental costs and environmental tax payments, the influence of environmental management on production cost decreasing and competitiveness increasing was shown.

Keywords: environmental costs, environmental tax, atmosphere improving costs, effluent treatment, environmental management, competitiveness.

УДК 657.1

Літвінова В.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства та
організації підприємницької діяльності
Одеського національного економічного університету

Грінченко Р.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємства
та організації підприємницької діяльності
Одеського національного економічного університету

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТОВАРНИХ ЗАПАСІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність категорії «товарні запаси» та запропоновано її визначення. Окремо відзначено значення процесу управління товарними запасами в процесі підвищення ефективності їх використання. Відмічено, що управління товарними запасами складний процес, на ефективність якого впливає велика кількість факторів. Визначено роль обліку і аналізу структури та динаміки товарних запасів у процесі підвищення ефективності їх використання. Розкрито сутність і напрямки підвищення ефективності використання товарних запасів на торговельних підприємствах. Запропонована факторна модель оцінки рентабельності товарних запасів, за допомогою якої можна оцінити вплив на рентабельність таких факторів, як рентабельність продажів, чисельність працівників і продуктивності праці.

Ключові слова: товарні запаси, торговельне підприємство, управління товарними запасами, ефективність використання товарних запасів, рентабельність товарних запасів, факторна модель оцінки рентабельності товарних запасів.

В статье рассмотрена сущность категории «товарные запасы» и предложено ее определения. Отдельно отмечено значение процесса управления товарными запасами в процессе повышения эффективности их использования. Отмечено, что управление товарными запасами сложный

процес, на ефективність якого впливає більше кількість факторів. Определена роль учета и анализа структуры и динамики товарных запасов в процессе повышения эффективности их использования. Раскрыта сущность и направления повышения эффективности использования товарных запасов на торговых предприятиях. Предложена факторная модель оценки рентабельности товарных запасов, с помощью которой можно оценить влияния на рентабельность таких факторов, как рентабельность продаж, численность работников и производительности труда.

Ключевые слова: товарные запасы, торговое предприятие, управление товарными запасами, эффективность использования товарных запасов, рентабельность товарных запасов, факторная модель оценки рентабельности товарных запасов.

Постановка проблеми. Центральне місце в загальній системі управління торгівельним підприємством займають питання управління товарними запасами. На сьогодні питання оптимізації запасів набирає актуальності для підприємств України у зв'язку зі складним становищем економіки країни, скороченням платоспроможності населення, кризою банківської системи. Тому пошук ефективних підходів до оптимізації запасів по обсягу та структурі, підвищення ефективності їх використання є джерелом скорочення витрат торгівельних підприємств, підвищення ефективності їх функціонування та забезпечення отримання більшого прибутку. Управління запасами, як процес впливає на підвищення платоспроможності та ліквідності торгівельного підприємств, що є надзвичайно важливим аспектом підвищення конкурентоспроможності та вартості підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, що висвітлюють сутність товарних запасів підприємства займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед них В.Д. Базидевич, А.В. Бодюк, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голова, Я.А. Гончарук, В.А. Костюченко, В.С. Лень, А.А. Мазаракі, Д. Міддлтон, Л.П. Наговицина, Дж. Робертсон, П. Самуельсон, А.А. Чаплінська, та багато інших.

Метою дослідження є визначення ролі управління товарними запасами у процесі підвищення ефективності їх використання на торгівельному підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Словосполучення «товарні запаси» вимагає сутнісного (змістовного) визначення цього терміну за лінгвістичними ознаками. У міжнародній практиці поняття «запаси» визначається Міжнародним стандартом бухгалтерського обліку 2 «Запаси» (далі МСБО 2 «Запаси»), який було прийнято в 1975 році під назвою «Оцінка та подання запасів у контексті системи історичної собівартості» [2, с. 245]. МСБО 2 «Запаси» розповсюджується на запаси, облік яких ведеться на основі історичної (фактичної) собівартості. У національній практиці поняття запаси визначається Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» (далі П(С)БО 9), при-

йнятим в 1999 році. Але у документі визначення цього терміну не існує, існують лише їх різновиди, одним з яких є товарні запаси.

Згідно з П(С)БО 9 «Запаси» товарні запаси – це товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу» [1].

У економічній літературі можна зустріти визначення запасу, як форми матеріального потоку. Згідно тлумачного словнику Ушакова, «запас» – це заготовлене для майбутнього використання якась кількість матеріалу, речовини, предметів.

Товар – будь-який продукт виробничо-економічної діяльності в матеріально-речовій формі, об'єкт купівлі-продажу, ринкових відносин між продавцями і покупцями [4, с. 67]. У словнику Ожегова товар – продукт праці, який має вартість і розподіляються в суспільстві шляхом обміну, купівлі-продажу; взагалі – то, що є предметом торгівлі [5, с. 787].

Виходячи з цього робимо висновок, що надане у П(С)БО 9 визначення товарного запасу потребує уточнення. Спираючись на етимологічне значення слів пропонуємо під *товарним запасом* розуміти *матеріально-речові цінності, які заготовлені для майбутнього процесу купівлі-продажу.*

Саме так будемо розуміти поняття запасів, оскільки таке визначення є найбільш чітким, законодавчо закріпленим, а також не суперечить поняттю, що застосовується в західній та національній практиці. Важливою ознакою віднесення предмету (крім необоротних активів) до запасів підприємства є право власності підприємства на цей предмет. Одночасно на підприємстві можуть знаходитися предмети, що є власністю інших фізичних або юридичних осіб. Такі предмети не включаються до складу запасів підприємства. Отже, запаси – це різні речові елементи, що використовуються у процесі фінансово-господарської діяльності як предмети праці, а відповідно повинні споживатися в кожному господарському циклі і повністю переносити свою вартість на витрати підприємства та вартість продукції або товарів, що виготовляється або реалізується. Запаси повинні відповідати наступним ознакам:

- бути власністю підприємства;
- виступати в формі матеріальних активів;
- мати призначення бути використаним у процесі виробництва (для виробничих підприємств), у процесі реалізації (для виробничих та торговельних підприємств);
- постійно витрачатися, реалізовуватися та замінюватися новими (відновлюватися);
- перетворюватися в грошові кошти протягом року або одного нормального операційного циклу.

Управління виробничими запасами сьогодні є одним з найважливіших чинників ефективної роботи підприємства торгівлі. Цей процес потребує визначення певної концепції, яка б враховувала специфіку діяльності підприємства. На думку Голова С.Ф., що ключовим аспектом процесу управління запасами є зменшення запасів до розумного мінімуму, який забезпечує безперервність процесу виробництва. Бутинець Ф.Ф. відзначає, що усі підприємстві не залежно від виду та роду діяльності здійснюють роботу по управлінню запасами. Відомо, що на підприємствах торгівлі товарні запаси складають основну частину оборотних активів, відображених в балансі. Тому бавить від того, наскільки вірно ведеться складський та бухгалтерський облік товарних запасів на таких підприємствах, багато в чому залежить фінансове положення підприємства і його прибутку.

На сьогодні основною метою управління товарними запасами є формування певного обсягу та структури запасів, які забезпечать стабільну торгівлю кожним товаром. При цьому повинна виконуватись умова мінімізації витрат. Досягнути цієї мети можна за умови, що на підприємстві здійснюється постійний та безперервний облік товарних запасів, а також досліджуються терміни зберігання, тривалість, вартість та обсяг поставок. Крім того керівництво підприємством повинно мати знання та вміння вести оперативну роботу із запасами, таку як організація складського зберігання та обліку товарів, їх логістичне супроводження, постійно досліджувати пропозиції ринку з ціллю пошуку нових, більш ефективних поставальників.

Управління товарними запасами, як правило має на меті їх оптимізацію. Оптимальним при цьому вважається забезпечення торговельного підприємства таким обсягом та асортиментом товарів, які максимально задовольняють попиту споживачів. Управління товарними запасами передбачає планування певного обсягу і структури товарних запасів у відповідності з поставленими перед торговою організацією цілями, а також контролювати від-

повідність товарних запасів встановленим на підприємстві критеріям.

Ефективність поточного управління та обліку залежить від якості та своєчасності отриманої та обробленої інформації, яка в більшій своїй частині береться з даних бухгалтерського обліку. Тому підвищення ефективності управління товарними запасами необхідно розпочати з удосконалення процедур та форм отримання інформації, організації якісної звітності, яка надасть можливість спостерігати наступну інформацію:

- норматив товарних запасів за кожною товарною групою;
- наявність понаднормативних товарних запасів, що не користуються попитом населення;
- обсяг товарних запасів за товарними групами та позиціями, які перевищили термін зберігання, не були реалізовані у період більше року (неліквідні), втратили товарний вид або споживчі властивості;
- роздрібний продаж, документовані втрати, надходження товарів за товарними групами.

Збір та обробка цієї інформації надасть можливість її оперативної обробки та висвітлить відхилення у структурі та асортименті товарних запасів на торговельному підприємстві від бажаної та ефективної.

На етапі аналізу стану та ефективності управління товарними запасами вивчаються специфічні риси, процесів формування та реалізації товарних запасів на певному підприємстві, аналізується ефективність використання товарних запасів, виявляються основні тенденції їх формування, оцінюється концепція та ефективність поточного управління товарними запасами керівництвом підприємства.

Аналіз товарних запасів повинен бути орієнтований на виявлення резервів по певних напрямках, таких як прискорення оборотності товарів, раціоналізація запасів, підвищення ефективності їх використання.

Аналіз динаміки товарних запасів дає можливість оцінити тенденції їх розвитку, виявити взаємозв'язок між зміною структури запасів та товарообігом, визначити забезпеченість товарообігу необхідними товарами. Важливою задачею управлінського обліку є вивчення впливу факторів, що впливають на показники стану, динаміки та оборотності товарних запасів. Така аналітична робота, як правило забезпечує раціональне формування та ефективне використання запасів.

Ціллю управління на будь якому рівні є підвищення ефективності діяльності підприємства, як загалом, так й на будь якому напрямі. Як відомо, економічна ефективність – це вид

ефективності, який характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної; економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (витрат, витрат) досягнення цілей (результатів), а в ряді випадків і самих цілей (зокрема, отримання прибутку). Ефективність використання товарних запасів підприємства, яке функціонує в сфері товарного обігу, може бути визначена як за показником роздрібного товарообігу, так і за показником прибутку.

Ефективність товарних запасів є найважливішим критерієм управління ними. Ефективне інвестування коштів в товарні запаси робить значний вплив на ведення комерційної діяльності та фінансовий результат організації торгівлі. Все це спонукає шукати нові підходи до управління товарними запасами на підприємствах торгівлі. Саме це обґрунтовує необхідність покращення методів дослідження ефективності використання товарних запасів, з ціллю визначення впливу окремих факторів на показники ефективності.

Підвищення ефективності використання товарних запасів є джерелом скорочення обсягів обігових коштів, прискорення їх обороту, підвищення норми та маси прибутку, та як слідство покращення загальної ефективності діяльності підприємства. Формування оптимальних обсягів та структури запасів товарів надає можливість торговельному підприємству реалізувати власну цінову стратегію, забезпечувати стійкість та якість номенклатури та асортименту, підвищувати ступінь задоволення попиту споживачів. До того залишається невизначеною низка питань щодо сутності товарного запасу, що на наш погляд, потребує глибокого вивчення.

Вивчення впливу окремих факторів надає також можливості виявити напрями удосконалення управління товарними запасами, виявити резерви покращення процесу постачання, скорочення витрат на утримання запасів. Досить вагомою є проблема контролю залишків товарних запасів, яка виникає на кожному торговельному підприємстві, оскільки вартість запасів представляє значний ліквідний актив.

Система показників управління запасами широко висвітлена в різних джерелах. У них, як правило, мова йде про різні методи прогнозування, класифікації, контролю товарних запасів та інших показників, які описують стан товарних запасів і їх динаміку. У той же час, мало, де висвітлюються показники, які допомагають аналізувати результат управління запасами, хоча без аналізу результату неможливо виявити помилки в управлінні і вишукати резерви для поліпшення ефективності.

Рентабельність (вона ж прибутковість) товарних запасів – це співвідношення валового або чистого прибутку компанії за певний період часу до середнього значення собівартості складських запасів за цей же період. Іншими словами, це суму прибутку компанії за місяць, яка поділена на середньомісячну собівартість товарних запасів. Таким чином отримуємо процентне співвідношення, яке показує, як ефективно використовуються кошти інвестовані в товарні запаси.

Для торгової компанії рентабельність товарних запасів – це найважливіший показник, який відображає ефективність її діяльності. Це обумовлено тим, що близько 80% капіталу в торгових компаніях може знаходитися в товарних запасах. Тому від того, як якісно товарні запаси створені, і залежить ефективність використання грошових коштів, за які ми їх придбали.

Коефіцієнт рентабельності товарних запасів показує, тільки прибутку припадає на одиницю вартості товарних запасів. З ростом цього показника підвищується ефективність використання запасів за кінцевим результатом – прибутку. З формули (1) видно, що зростання товарних запасів (затоварювання) призводить до зниження рентабельності. Збільшення прибутку забезпечує підвищення рентабельності.

$$R_{\text{зап}} = \frac{\text{Прибуток від реалізації (П}_{\text{рп}})}{\text{Середньорічна вартість запасів (ТЗ)}} \quad (1)$$

Максимальне значення цього коефіцієнта відповідає оптимальному запасу товарів в системі і оптимального розміщення в них коштів відповідно. Насправді, якщо рівень запасів у системі недостатній, падає об'єм продажів, з'являються втрати на недоотриманий прибуток, собівартість товару підвищується за рахунок зростання частки непрямих витрат, тобто зменшується коефіцієнт прибутковості товару. Якщо рівень запасів більше оптимального, знижується оборот запасів, тобто зменшується коефіцієнт обороту запасів. Якщо функціональний цикл менше оптимального, збільшуються витрати, наприклад, на транспортування і знижується рівень зібраної націнки, якщо ж функціональний цикл більше оптимального підвищуються витрати на зв'язаний капітал, що також знижує зібрану націнку; в обох випадках це призводить до зменшення коефіцієнта прибутковості товару.

Таким чином, саме рентабельність запасів є найбільш ємним логістичним і одночасно фінансовим показником, що характеризує ефективність інвестицій у запаси.

Для аналізу зміни рентабельності товарних запасів на підприємстві пропонуємо застосовувати факторну модель:

$$R_{\text{зап}} = \frac{Ч_p \times П_{\text{тр}}}{\overline{TЗ}} \times R_{\text{прод}} \quad (2)$$

де $R_{\text{зап}}$ – рентабельність товарних запасів на підприємстві;

$П_{\text{тр}}$ – середньорічна продуктивність праці одного робітника, грн./особу;

$Ч_p$ – чисельність робітників, осіб;

$\overline{TЗ}$ – середньорічна вартість товарних запасів;

$R_{\text{прод}}$ – рентабельність продажу.

За допомогою запропонованої моделі можна дослідити зміну рентабельності запасів під впливом п'яти факторів методом ланцюгових підстановок або ізольованого впливу.

Висновки. Підвищення ефективності використання товарних запасів складний процес, який забуває особливого значення для торговельних підприємств у сучасних умовах. Цей процес може бути реалізованим лише у разі організації ефективного управління товарними запасами, як основна мета та функціональна складова процесу управління. Спостереження за динамікою показників ефективності використання товарних запасів повинно забезпечувати підприємство торгівлі інформацією про фактори, під впливом яких формувалися зміни показнику. З цією метою пропонуємо використовувати чотирьох факторну модель оцінки рентабельності товарних запасів.

Список використаних джерел:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246.
2. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практичний посібник. – К.: Лібра, 2001. – 840 с.
3. Костюченко В. Облік запасів за національними Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку // Бухгалтерський облік та аудит. – 2000. – № 5. – С. 23–54.
4. Лозовский Л.Ш., Райзберг А.Б., Ратковский А.А. Универсальный бизнес-словарь, – М.: ИНФРА – М, 1997.
5. Ожегов С.М. Словарь русского языка. Около 57000 слов ; под ред. чл. корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – [20-е изд., стереотип]. – М.: Рус. яз., 1988. – 750 с.

Litvinova V.O., Hrinchenko R.V.

IMPROVING THE EFFICIENCY OF USE OF COMMODITY STOCKS OF TRADE ENTERPRISES

In the article the essence of category of «inventories» and its proposed definition. On our opinion inventory should be considered as material values which are gathered for the future process of buying and selling. The significance of an inventory management during an increase of its efficiency is pointed out. In the article it is also noted that an inventory management is complicated process, and that efficiency of inventory management is influenced by many factors. So inventory management is not possible without well-organized account and analysis of the structure and dynamics of inventories. The role of accounting and analysis of the structure and dynamics of inventory in the process of improving the efficiency of their use have been identified. The essence and directions of increase of efficiency of use of commodity stocks in retail trade was disclosed. Identification of illiquid, overdue goods, goods that have lost their relevance and consumer characteristics, as well as surplus, which are not confirmed by demand, should be referred to the main areas. We suggest that to give priority to the standardization of inventories in this process.

Particular attention is paid to indicators of the effectiveness of the use of commodity stocks. The article proposes a factor model for estimating the profitability of commodity stocks, with the help of which it is possible to assess the influence on the profitability of such factors as profitability of sales, number of employees and labor productivity.